

TEMİMÎ, Muhammed b. Ahmed

dullah b. Tuğç tarafından kabul edilen Temimî onun dostluğunu kazandı ve kendisi için çeşitli ilaçlarla (macun) vebaya karşı tütsüler hazırladı (İbn Ebû Usaybia, s. 547). Remle'den Kahire'ye geçti ve Fâtımîler'in veziri Ya'kûb b. Killis'in yakınları arasına girdi. İklim şartları ve hava kirliliğinin hastalıkların yayılmasına etkileri, kirli havayı temizlemenin, vebadan korunmanın yolları ve çeşitli ilaçlara dair *Mâddetü'l-bekâ' fi ıslâhi fesâdi'l-hevâ' ve't-taharruz min zarari'l-evbâ'* adlı eserini bu vezire takdim etti. Kahire'de bulunduğu sırada gerek yerli hekimler gerekse Mağrib'den gelip Halife Muiz-Lidînillâh'a hizmet eden hekimlerle tıp üzerine tartışmalar yaptı. Kaynaklar onun ilmî tartışmalarda son derece dürüst davrandığını, ortada delil sözü konusu olduğu sürece kimsenin görüşünü peşinen reddetmediğini belirtir (İbnü'l-Kiftî, s. 106). İbnü'l-Kiftî, Temimî'nin 370 (980) yılı dolaylarında Kahire'de hayatta bulunduğunu belirtmekte, diğer kaynaklar da onun bu tarihten sonra vefat ettiğini yazmaktadır. Ali b. Ridvân, İbn Meymûn, Abdüllatif el-Bağdâdî, İbnü'l-Baytâr ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi hekim ve müellifler Temimî'nin eserlerine atıfta bulunmuşlardır.

Eserleri. 1. *el-Mürşid ilâ (fi) cevâhiri'l-ağziye ve kuva'l-müfredât mine'l-edviye*. Temimî'nin en önemli çalışması kabul edilen eser iki bölümden ve çeşitli makalelerden oluşmaktadır (Sezgin, III, 318). Bazı bölümleri günümüze ulaşan eserin on dördüncü makalesi Jutta Schönfeld tarafından Almanca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (Freiburg 1976). 2. *Mâddetü'l-bekâ' fi ıslâhi fesâdi'l-hevâ' ve't-taharruz min zarari'l-evbâ'*. Müellifin Kahire'de iken Vezir İbn Killis'e ithaf ettiği, on makeden ibaret olan eseri Yahyâ Şa'âr yayımlamıştır (Kahire 1999). *Mâddetü'l-bekâ'* Abdüllatif el-Bağdâdî tarafından ihtisar edilmiştir (DMBİ, XVI, 176). 3. *Havâşşü'l-Kur'ân*. Bazı nüshalarda adı *Menâfi'u havâşşü'l-Kur'ân* ve *Keşfü's-sırrı'l-maşûn ve'l-ilmî'l-meknûn* şeklinde geçmektedir. Sürelerin faziletini konu alan eserin birçok nüshası bulunmaktadır (TSMK, III. Ahmed, nr. 136; Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 116, Ayasofya, nr. 376; ayrıca bk. Sezgin, III, 318). Temimî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Kitâb fi't-Tiryâk*, *Kitâb Muhtaşar fi't-tiryâk*, *Kitâbü'l-Faḥş ve'l-iḥbâr*, *Muḥallişü'n-nüfûs*, *Ḥabîbü'l-'arûs ve reyḥânü'n-nüfûs*, *Maḳâle fi mâhiyyeti'r-remed ve envâ'ih ve esbâbih ve 'ilâcih*.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ahmed et-Temimî, *Mâddetü'l-bekâ' fi ıslâhi fesâdi'l-hevâ' ve't-taharruz min zarari'l-evbâ'* (nşr. Yahyâ Şa'âr), Kahire 1999, neşredenin girişi, s. 7-71; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 105-106; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 546-548; *Keşfü'z-zunûn*, I, 727; II, 1574; Sarton, *Introduction*, I, 679; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 245, 269-270, 332; Sezgin, *GAS*, III, 317-318; VII, 388; Yunus Kerâmetî, "Temimî", *DMBİ*, XVI, 174-176; M. Yâsir Zekkûr, "Muhammed et-Temimî", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 2007, XVIII, 73-74.

MAHMUT KAYA

TEMİMÎ,
Takiyyüddin b. Abdülkâdir
(تقي الدين بن عبدالقادر التميمي)

Takiyyüddin b. Abdülkâdir et-Temimî
ed-Dârî el-Gazzî el-Mısırî
(ö. 1010/1601)

Hanefî fıkıh âlimi,
kadı ve biyografi yazarı.

950 (1543) yılı başlarında Gazze'de doğdu. Hayatıyla ilgili en geniş bilgiyi veren Nev'izâde Atâî'nin kaydettiğine göre sahâbî Temim ed-Dârî'nin soyundan gelmiş olup bundan dolayı Temimîzâde diye tanınmıştır. Kahire'ye giderek Zeynüddin İbn Nuceym ve Nüreddin İbn Gânim el-Makdisî gibi âlimlerden ders aldı; Şâfiî mezhebine mensupken Hanefîliği benimsedi. Tahsilini tamamladıktan sonra Eşrefiyye ve Şeyhüniyye gibi medreselerde müderrislik yaptı. III. Murad'ın tahta geçmesinin (982/1574) ardından İstanbul'a giderek bazı kitaplarını sultanın hocası Hoca Sâdeddin Efendi'ye takdim etti, bu sebeple Mısır'da kadılık görevine tayin edildi. Temimî, 992 (1584) yılında İstanbul'da Bayramzâde Zekeriyâ Efendi ile defalarca bir araya geldiğini ve onun bazı eserlerini kendisine gösterdiğini, 993'te (1585) Anadolu kazaskerliğinden mâzul Bahâeddinzâde Abdullah Efendi ile görüştüğünü belirtir (*eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*, III, 260; IV, 180). 997 Recebinde (Mayıs-Haziran 1589) bazı büyük âlimlere dil uzatması yüzünden Mısır'ın güneyindeki Nûbe bölgesinde İbrîm nahiyesine sürgün edildi. 1000 yılı Muharreminde (Ekim-Kasım 1591) İstanbul'a giderken bindiği gemi Sakız adasında parçalanıp malları yok olunca kendisine tekrar görev verildi. Atâî, Temimî'nin ölüm tarihini 1005 (1597) yılı sonları diye kaydederken Muhibbî 5 Cemâziyelâhir 1010'da (1 Aralık 1601) Kahire'de vefat ettiğini belirtir (*Hulâşatü'l-eşer*, I, 480). Kâtib Çelebi, Temimî'yi andığı yerlerde yazı ve rakamla 1005 yılını vermiş (*Keşfü'z-zunûn*,

I, 152, 385, 394; II, 1017, 2049), iki yerde 1010 (1601) tarihi de rakamla kaydedilmiştir (a.g.e., II, 1098, 1099). Temimî'nin kendisinden övgüyle söz ederek hakkında ayrıntılı bilgi verdiği Sun'ullah Efendi'nin biyografisini yazarken Hoca Sâdeddin Efendi'nin 1008 (1599) yılında vefatı üzerine onun şeyhülislâmlık makamına getirildiğini söylemesi (*eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*, IV, 95) kendisinin bu tarihte hayatta olduğunu ve Muhibbî'nin verdiği tarihin daha doğru kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir. Temimî'nin oğlu Hasan Efendi, Feyyûm ve Mansûre Kadısı Balıkzâde İbrâhim Efendi'nin damadı ve Nev'izâde Atâî'nin teyzesinin kocası olup Mısır'ın Reşid ve Dimyât kazalarında birçok defa kadılık görevinde bulunmuştur. Atâî, Temimî'nin Mısır'a kadı tayin edildiğini söylemekle birlikte görev yerini belirtmemiştir. Kehhâle, Kahire yakınındaki Cize ve çevresinde bu görevi yerine getirdiğini kaydetmekte (*Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 91), *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*'nin yazıldığı yerle ilgili kayıtlardan onun Nil kıyısındaki Fûve kasabasında ve Konya'da da kadılık yaptığı anlaşılmaktadır (aş.bk.). Kahire'den sonra İstanbul'da öğrenim gören, ardından Rumeli, Selânik ve Üsküp kadılığı yapan Şehâbeddin el-Hafâcî, Temimî ile dost olduğunu, zaman zaman yazıştıklarını belirterek ona gönderdiği bazı beyitleri zikretmiştir.

Eserleri. 1. *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*. Müellif eserine bu adı vermekle birlikte Hafâcî ve Muhibbî kitabı *Ṭabaḳâtü'l-Hanefiyye* diye anmaktadır. *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye* nâşiri, Kâtib Çelebi'nin, müellifin bu eseri 993'te (1585) tamamladığını belirttiği halde kitabın sonunda, "989 yılında Fûve şehrinde kadı iken telif edilmiştir" ibaresinin bulunduğunu söylemesini (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1098) şöyle açıklamaktadır: *eḫ-Ṭabaḳâtü's-seniyye*'nin sonundaki bilgiden de anlaşıldığı üzere (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1113, vr. 409) Temimî bu eserin telifini Fûve kadısı iken 10 Receb 989'da (10 Ağustos 1581) bitirmiştir. Kitabın müellif nüshasının (Hasan Hüsnî Abdülvehhâb Ktp., nr. 1124) son sayfasının kenarına farklı bir yazıyla düşülen, Sultan III. Murad döneminde Konya kadılığı sırasında telif edildiği yolundaki nota göre Temimî muhtemelen eseri III. Murad'a sunmak için 993'te (1585) İstanbul'a gitmiş ve Konya kadılığıyla ödüllendirilmiştir (a.g.e., neşredenin girişi, I, zây, hâ). Bu bilgilerden hareketle müellifin Konya'ya gelmesinin ardından kitabı bazı ilâvelerle bulunduğu da



Takiyyüddin b. Abdülkâdir et-Temîmî'nin *et-Tabakâtü's-seniyye fi terâcimi'l-Hanefiyye* adlı eserinin unvan sayfasıyla ilk sayfası (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1113)

söylenbilir. Kâtib Çelebi eserin kendi alanında yazılmış en hacimli kitap olduğunu, müellifin *eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye*'de yer alan âlimlere kendi zamanına kadar yaşayan ulemâyı da eklediğini ve biyografî sayısının 2523'e ulaştığını belirtir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1098). Temîmî, III. Murad'a ithaf ettiği eserin mukaddimesinde sultana övgülerini dile getirdikten sonra tarih ilmine ve tarih yazımına, kitapta izlediği yöntem ve kullandığı terimlere dair bilgi verir. Ardından kısaca Hz. Peygamber'in hayatını anlatır (*et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 41-72), Ebû Hanîfe'nin biyografisini ve menâkıbını genişçe ele alır (*a.g.e.*, I, 73-169). Daha sonra alfabetik sıraya göre başlangıçtan kendi zamanına kadar yaşamış Hanefî âlimlerinin biyografilerini kaydederek. Eserin sonunda künye, lakap ve nisbeleriyle tanınanlar zikredilmiştir. Hocası İbn Gânim el-Makdisî'nin yanı sıra (Atâî, s. 399) Hoca Sâdeddin Efendi, Şeyhülislâm Çivîzâde Mehmed Efendi ve Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriyâ Efendi gibi âlimlerin takriz yazdığı (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1098), çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eserin (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1113; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3390,

3391; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3295, Hamidiye, nr. 969) ilmî neşrini, biri müellif hattı olmak üzere beş yazma nüshaya dayanarak Abdülfettâh Muhammed el-Hulv gerçekleştirmiştir. Kitabın birinci cildini Kahire'de neşreden Hulv (1390/1970) baştan Utbe ismine kadar olan kısmı dört cilt halinde Riyad'da yayımlamış (1403-1410/1983-1989), 1994 yılında vefatı sebebiyle neşir tamamlanamamıştır. **2. es-Seyfü'l-berrâk fi 'unuqi'l-veledi'l-âk.** Kâtib Çelebi günümüze ulaşmayan bu eserin müellifin hayırsız oğlu Hasan için yazdığı bir risâle olduğunu belirtmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1017). **3. Muhtaşaru Yetîmeti'd-dehr.** Temîmî, Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin Arap şair ve ediplerine dair ünlü eserini ve Hasan b. Muzaffer en-Nisâbü-rî'nin *Zeylü'l-Yetîme*'sini yarısına kadar ihtisar etmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2049, 2050). **4. Tezkire.** Kâtib Çelebi'nin zikrettiği bu eserin muhtevası hakkında bilgi yoktur (*a.g.e.*, I, 385). Temîmî'nin ayrıca İbnü'n-Nâzım'ın (İbnü'l-Musanîf) babası İbn Mâlik'e ait *el-Elfiyye* üzerine yaptığı şerhe bir hâşiye (*a.g.e.*, I, 152) ve Arap atasözlerine dair bir eser yazdığı kaydedilir (Atâî, s. 408). Brockelmann, Muham-

med b. Ahmed et-Temîmî'nin *Menâfi'u'l-Qur'ân ve mâ fi külli âyetin mine'l-burhân* adlı eserini yanlışlıkla Takiyyüddin et-Temîmî'ye nisbet etmiştir (*GAL Suppl.*, II, 429; krş. *GAL*, I, 273; *Suppl.*, I, 422). Temîmî'nin bazı beyit ve kıtaları Hafâcî ve Muhibbî tarafından zikredilmiş, III. Murad, Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi ve Ahmed b. Hasan b. Abdülmuhsin er-Rûmî için yazdığı kasideler *et-Tabakâtü's-seniyye*'de kaydedilmiştir (I, 9-10, 333-336; IV, 94).

BİBLİYOGRAFYA :

Takiyyüddin b. Abdülkâdir et-Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1113, vr. 409; a.e. (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv), Riyad 1403-10/1983-89, I, 9-10, 41-169, 333-336; III, 250, 260; IV, 94-95, 180, 361; ayrıca bk. neşreden giriş, I, s. e-m; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 391, 399, 408; *Keşfü'z-zunûn*, I, 152, 385, 394; II, 1017, 1098, 1099, 1838, 2049, 2050; Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, II, 27-31; a.m.f., *Habâya'z-zevâyâ fimâ fi'ricâl mine'l-bekâyâ* (nşr. Mehmet Mesut Ergin), Ankara 2008, s. 386-390; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eser*, I, 479-480; a.m.f., *Nefhatü'r-Reyhâne*, III, 60, 220; Ahmed b. Muhammed el-Ensârî eş-Şirvânî, *Hadîkatü'l-efrah li-izâhâti'l-etrah*, Kahire 1305, s. 111; Brockelmann, *GAL*, I, 273; II, 405; *Suppl.*, I, 422; II, 429; *Hedîyyetü'l-ârifin*, I, 245, 599; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 91; V, 285; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 85-86; Osman Mustafa et-Tabbâ, *İthâfû'l-e'ttze fi târihi Gazze* (nşr. Abdüllatif Zekî Ebû Hâşim), Gazze 1420/1999, IV, 123-125.



MUHARREM KILIÇ

TEMİMİYYE

(التميمية)

İmâmiyye'den

Zürâre b. A'yen et-Temîmî'nin
Zürâriyye diye de anılan
mensuplarına verilen ad

(bk. İMÂMİYYE).

TE'MİN

(bk. ÂMİN).

TEMİR, Ahmet

(1912-2003)

Türk dili ve Moğolca üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Türkolog.

14 Kasım 1912'de Tataristan Özerk Cumhuriyeti Samara vilâyetine bağlı Bügölme (Bugulma) kazasının Elmet (Almetjevsk) köyünde doğdu. Babası, Mekke ve Medine medreselerinde on yıl okuduktan sonra Elmet'te imamlık ve öğretmenlik yapan Carrullah oğlu Reşit, annesi Şelcili köyü mü-